

Funkcjonowanie urban labów w polskich miastach – perspektywa wykorzystania koncepcji jako narzędzia z zakresu zarządzania przestrzenią

mgr inż. arch.
SARA MALICKA-SKRZEK
Politechnika Śląska
Wydział Architektury
ORCID: 0000-0001-8106-5145

Niniejszy artykuł przedstawia sposoby działania urban labów w warunkach polskich. Na podstawie metody studium przypadków opisano cztery polskie urban laby, będące na różnych etapach rozwoju, w celu rozpoznania tematyki podejmowanych działań, a także zbadania, czy i w jakim zakresie polskie urban laby podejmują się zadań z obszaru zarządzania przestrzenią – na podstawie czego postawiono hipotezę, iż koncepcja urban lab może być wykorzystywana jako narzędzie do deliberatywnego współplanowania przestrzennego, które jest jednym z założeń koncepcji zrównoważonego rozwoju miast.

Jednym z etapów rozwoju koncepcji planowania miast jest koncepcja miasta inteligentnego (smart city), która priorytetyzuje podstawowe postulaty idei zrównoważonego rozwoju w procesach kształtowania miast. Koncepcja miast inteligentnych postuluje wprowadzanie innowacji w kluczowych obszarach rozwoju, m.in.: kapitale społecznym, zarządzaniu partycypacyjnym oraz jakości życia mieszkańców [1]. Obszary te są szczególnie eksponowane w generacji 3.0 smart city opartej na współtworzeniu miasta przez obywateli [2], co prowadzi bezpośrednio do koncepcji prawa do miasta [3] i dalej do deliberacyjnego współplanowania przestrzennego – rozumianego jako proces planowania przestrzennego, który oparty jest na wspólnym podejmowaniu decyzji poprzez pogłębione zastanowienie się i dyskusję nad konkretnymi kwestiami, poprzedzone zrozumieniem ich złożoności w kontekście uświadomionych uwarunkowań lokalnych i prawnych, interesów – często sprzecznych – oraz potrzeb stron uczestniczących w procesie [4].

Mało skuteczny udział różnych grup uczestników planowania przestrzennego (np. społeczności lokalnej, organizacji pozarządowych [dalej: NGO], użytkowników przestrzeni,

sektora prywatnego) [5] oraz instytucji naukowych w zarządzaniu i planowaniu przestrzennym coraz szerzej postrzegany jest jako istotny problem w polityce miejskiej [6]. Nowelizacja ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (dalej: ustawa) [7] – a co za tym idzie, wprowadzenie planów ogólnych oraz związane z tym potrzeby aktualizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (dalej: MPZP), a także nowy rozdział dotyczący partycypacji społecznej (który de facto jedynie poszerzył katalog technik konsultacyjnych¹, które muszą być zastosowane podczas sporządzania aktów planistycznych) – staje się istotnym przyczynkiem do badań prowadzących do stworzenia narzędzia do deliberacyjnego współplanowania przestrzennego, które to aktualnie sprowadzone jest do konsultowania (często „pozornego” [8]) gotowych² projektów aktów planowania przestrzennego³ czy jedynie do informowania o zamiarach inwestycyjnych decydentów.

Narzędzie to zatem powinno w swoim założeniu (spełniając postulaty koncepcji zrównoważonego rozwoju miast w ujęciu smart city 3.0) włączać w proces różnorodne grupy uczestników planowania przestrzennego – nie tylko mieszkańców, ale też NGO, sektor

prywatny oraz ekspertów w celu najpełniejszego rozpoznania uwarunkowań, obaw, potrzeb i interesów (uzupełnionego ekspercką wiedzą) już na samym jego początku: na etapie inicjującym czy koncepcyjnym. Połączenie wiedzy i różnych form kapitału (doświadczenia, kompetencji, relacji społecznych, finansów i zrozumienia lokalnych kontekstów) tych grup, które zazwyczaj nie mają okazji współpracować, zwiększa szanse na innowacyjne rozwiązania w zakresie zarządzania przestrzenią.

Jednym z narzędzi wspierających rozwój miast zgodnie z ideą smart city w oparciu o różnorodny potencjał obywateli jest koncepcja urban lab⁴. Czy może ona zostać wykorzystana jako narzędzie do deliberacyjnego współplanowania przestrzennego w Polsce?

W celu zdobycia niezbędnej wiedzy do odpowiedzi na postawione pytanie przeprowadzono badanie metodą studium przypadku, w celu czego wykonano desk research (analiza stron internetowych wybranych polskich urban labów), przeprowadzono wywiady z założycielami, dokonano przeglądu literatury oraz odbyto wizyty studyjne w opisywanych polskich urban labach.

Koncepcja urban lab

Mimo tego, że koncepcja narzędzia urban lab jest znana, jej wykorzystanie w warunkach polskich nie jest powszechne, przez co jednoznaczne jej zdefiniowanie jest utrudnione. Ujmując koncepcję ogólnie, na podstawie przeglądów definicji [9–13], można laboratorium miejskie uznać za narzędzie służące do wypracowywania rozwiązań problemów miejskich na podstawie badania i testowania, którego działanie składa się z kilku faz: badania problemów i wyzwań miejskich, opracowywania rozwiązań, testowania i ich wdrażania (oraz uczenia się na ich podstawie i ewentualnego

ich skalowania). Narzędzie to opiera się na modelu współpracy międzysektorowej [14], której efektem powinny być innowacyjne rozwiązania odpowiadające na wcześniej zdefiniowane wyzwania. Modelowy urban lab działa na podstawie koncepcji poczwórnej helisy [15] (lub pentahelisy [16]): współpracy władz miasta, mieszkańców (i NGO), instytucji naukowych oraz biznesu. Pomocna do zrozumienia istoty urban labów może być także definicja zaproponowana przez Instytut Rozwoju Miast i Regionów (dalej: IRMiR): „Urban lab to instrument współpracy władz miejskich z mieszkańcami, przedsiębiorstwami oraz podmiotami naukowymi, mający na celu poprawę jakości życia mieszkańców poprzez innowacyjne rozwiązanie zidentyfikowanych problemów oraz wygenerowanie dodatkowej wartości przy wykorzystaniu zasobów miejskich” [11]⁵. Jest to definicja „dostosowana do polskich warunków społeczno-ekonomicznych” [11]⁶, na podstawie której wypracowano model funkcjonowania urban labu na gruncie polskim (w dalszej części artykułu nazywany skrótoowo jako „polska koncepcja urban lab”).

Zakres działania

W literaturze przedmiotu znaleźć można różne rodzaje typologii urban labów. Najczęściej opisywane typologie [9]⁷ [11]⁸ koncentrują się na wariacjach związanych z koncepcją poczwórnej helisy, np. opisują podział ze względu na podmioty ustanawiające laboratoria miejskie [17], „napędzającą” rolę uczestników [18], model współpracy [19] czy rodzaju przywództwa [10]⁹ [20], ale także na źródłach finansowania [10]¹⁰ [11]¹¹, skali działania i sieci współpracy [10]¹². Istotną typologię pod kątem głównego celu/powodu powstania urban labów, a co za tym idzie, również tematyki podejmowanych zadań, zaproponowali Piziak i in. [10]¹³, którzy wskazują, iż inicjatywy podejmowane przez urban laby można podzielić na działania o charakterze społecznym oraz na działania skupiające się na rozwoju technologicznym. W ramach tworzenia polskiego modelu funkcjonowania urban labu autorzy wyszczególnili następujące zakresy działania: otwarte dane, inkubator innowacji, innowacje technologiczne, innowacje społeczne oraz zarządzanie przestrzenią [11]¹⁴.

Najistotniejszym zakresem, ze względu na cel niniejszego artykułu, jest zarządzanie przestrzenią. Autorzy polskiej koncepcji urban lab zakres ten opisują m.in. jako element rozwoju gospodarczego i społecznego miasta mający wpływ na jakość życia mieszkańców, z instrumentami bezpośrednimi, takimi jak studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (dalej: SUIKZP) czy MPZP. Urban laby związane z zarządzaniem przestrzenią mogą być poprzez m.in. współdecydowanie o zagospodarowaniu

i wyglądzie miasta, podejmowanie tematyki wzmacniającej partycypację mieszkańców (np. Budżety Obywatelskie), udostępnianie danych dotyczących przestrzeni miasta, działania edukacyjne i popularyzatorskie [10] czy też poprzez podejmowanie tematyki potrzeb zagęszczenia tkanki miejskiej, zagospodarowania przestrzennego i rozwoju obszarów o różnym przeznaczeniu, rozwoju transportu publicznego, planowania terenów zielonych w mieście itp. [14]. Karvonen i van Heur [21] podkreślają, iż zastosowanie koncepcji urban lab w kontekście planowania urbanistycznego (urban planning) wskazuje na rozumienie rozwoju miast jako partycypacyjnego, transdyscyplinarnego procesu, dlatego też badany w niniejszym artykule zakres zarządzania przestrzenią rozpatruje się jako bezpośrednio powiązany zarówno z polityką przestrzenną miasta – w rozumieniu urbanistyki i planowania przestrzennego (strategicznego, normatywnego i operacyjnego) [5]¹⁵, jak i wyglądu oraz sposobu funkcjonowania przestrzeni publicznej.

Polskie urban laby – studia przypadków

Wymienione w poprzedniej części typologie i wyszczególnione zakresy działania opisują jednak jedynie zagraniczne urban laby, nie biorąc pod uwagę tych powstałych w polskich miastach. Zatem, w celu odpowiedzi na pytanie badawcze postawione we wstępie, za pomocą studium przypadku opisano istniejące polskie urban laby – UrbanLab Gdynia, UrbanLab Rzeszów – zainicjowane przez władze miejskie w ramach pilotażu „Urban Lab jako pilotażowe narzędzie poprawy jakości życia mieszkańców miast zgodne z ideą smart city”¹⁶, oraz dwa urban laby działające w Województwie Śląskim: MetroLab (stworzony przez Górnśląsko-Zagłębiowską Metropolię [dalej: GZM]) oraz Śląski UrbanLab (zarządzany przez instytucję naukową).

Skupiono się przede wszystkim na rozpoznaniu, czy i w jakim zakresie podejmowane są zadania z obszaru zarządzania przestrzenią.

Cechy uwzględnione w badaniu: (Tab. 1).

UrbanLab Gdynia (Fot. 1)

UrbanLab Gdynia powstał w ramach projektu realizowanego przez IRMiR. Działał zgodnie z założeniem modelowym: struktura organizacyjna składała się z Zespołu urban labu (stałego), Grupy Strategicznej (powoływanej na ustalony okres, np. rok lub trzy lata) oraz Zespołów Tematycznych (powoływanych w cyklach rocznych). Głównym obszarem jego działań były innowacje społeczne, edukacja oraz badania miejskie, co było tożsame z zadaniami realizowanymi przez Laboratorium Innowacji Społecznych¹⁷. Niektóre z inicjatyw można związać z obszarem zarządzania przestrzenią, np. organizowanie spotkań i warsztatów edukacyjnych (np. cykl spotkań „Żyj dobrze w mieście”), tworzenie podcastu o tematyce miejskiej (np. o chaosie w przestrzeni publicznej, betonozie, miejskich ogrodach)¹⁸ oraz zlecenie publikacji, badań i raportów związanych z przestrzenią miejską (np. *Miejska rezyliencja – metodologia i narzędzie badawcze opracowane dla miasta Gdynia* [22] oraz raport metodologiczny *Miasto 15-minutowe. Czym jest i jak je badać* [23], *Miasto wobec wyzwań* [24]) [25]. UrbanLab Gdynia udostępniał także swoją przestrzeń do prowadzenia konsultacji wynikających z procedur planistycznych (prowadzonych przez Biuro Planowania Przestrzennego Miasta Gdyni). (Tab. 2).

UrbanLab Rzeszów (Fot. 2)

UrbanLab Rzeszów został zainicjowany jako kolejna część pilotażowego projektu wdrożeniowego IRMiR. Przez czas trwania pilotażu działał zgodnie z modelową strukturą organizacyjną. Rzeszowskie laboratorium miejskie zajmuje się sieciowaniem

Tab. 1. Cechy uwzględnione w badaniu; źródło: opracowanie własne

Organizacyjne	Merytoryczne	
czas powstania	uczestnicy (jakie grupy/sektory biorą udział w pracy urban labu?)	
podmiot ustanawiający (kto był założycielem/inicjatorem stworzenia urban labu w danym mieście?)	główny obszar działania (według wyszczególnionej przez IRMiR listy zakresów: otwarte dane, inkubator innowacji, innowacje technologiczne, innowacje społeczne, zarządzanie przestrzenią)	
miejsce w strukturze miejskiej	zadania z zakresu zarządzania przestrzenią	
finansowanie (z jakich źródeł urban lab otrzymuje środki na funkcjonowanie i wykonywanie zadań?)	etap rozwoju:	
	→	początkowy – kształtowanie modelu działania i eksperymentowanie z nim, poszukiwanie sposobów realizacji wybranego/wybranych zakresu działania, poszukiwanie miejsca w strukturze miasta
lokalizacja urban labu (gdzie znajduje się fizyczna przestrzeń wykorzystywana pod działalność lub siedziba urban labu?)	→	rozwijający – rozwijanie modelu działania, inicjowanie pierwszych działań związanych z wybranym zakresem działania, gruntowanie pozycji w strukturze miasta
	→	dojrzały – rozwinięty model działania, wyspecjalizowanie w zdefiniowanych zakresach działania, mocne osadzenie w strukturze miasta
	→	końcowy – w trakcie zamykania lub zakończony działanie

Fot. 1. Przestrzeń UrbanLabu Gdynia; źródło: własne

różnych grup interesariuszy (przede wszystkim mieszkańcy – biznes) podczas działań związanych w głównej mierze z innowacjami technologicznymi, ale też z otwieraniem danych i innowacjami społecznymi. Specjalizuje się w przeprowadzaniu hackathonów i konkursów¹⁹, które mają na celu inkubować rozwiązania polepszające jakość życia mieszkańców w mieście. Niektóre ze zrealizowanych projektów pojawiły się w przestrzeni miejskiej, np. społeczno-edukacyjny warzywnik zaprojektowany w grze Minecraft [26] czy trzmielowisko, mural ekologiczny i multimedialna ławka solarna [27]. W zakresie zarządzania przestrzenią UrbanLab Rzeszów jedynie udostępnia swoją przestrzeń w celu przeprowadzenia konsultacji społecznych

Fot. 2. Fasada budynku w którym znajduje się UrbanLab Rzeszów; źródło: własne

związanych z pracami nad SUIKZP oraz MPZP (przeprowadzanych przez Biuro Rozwoju Miasta Rzeszowa) czy też np. na potrzeby zorganizowania ArchiCzwartków²⁰ lub panelu obywatelskiego²¹ (Tab. 3).

Śląski urbanlab (Fot. 3)

Został powołany przez Wydział Architektury Politechniki Śląskiej, Centrum Inicjatyw Społecznych CIS Gliwice oraz Kongres Ruchów Miejskich. Głównym celem tej inicjatywy badawczo-edukacyjno-społecznej jest edukacja obywatelska oraz wzmacnianie głosu oddolnego, działania badawcze i eksperymentalne dotyczące przestrzeni miejskiej, a także tworzenie merytorycznego zaplecza w obszarze dotyczącym miejskości

Fot. 3. Miejsce pracy w siedzibie Śląskiego UrbanLabu; źródło: dr inż. arch. Agnieszka Bugno-Janik

[28]. Opiswane laboratorium nie wykorzystuje modelu struktury organizacyjnej zaproponowanej przez IRMiR. Śląski Urban Lab na dzień przeprowadzania badania dopiero poszukuje zakresów działania (wraz z mieszkańcami – w celu poszerzenia spektrum podejmowanych tematów, by uniknąć ograniczenia do ściśle zdefiniowanych obszarów). Śląski UrbanLab jest w swoim założeniu platformą współpracy łącząca różne grupy ludzi, które zwykle nie mają sposobności wspólnie pracować, dyskutować czy wypracowywać rozwiązań. Zażyciele główną działalność UrbanLabu wiążą z obszarem zarządzania przestrzenią. Przykładem planowanych działań może być edukacja mieszkańców na temat wpływu na przestrzeń miasta i czynnego udziału w procesach planistycznych, np. poprzez składanie wniosków i uwag do SUIKZP oraz MPZP (przeprowadzono warsztaty instruktażowe z mieszkańcami, jak wypełniać wnioski o zmianę wymienionych dokumentów), organizowanie warsztatów z ekspertami w dziedzinie urbanistyki oraz eksperckie doradztwo w obszarze planowania przestrzennego i partycypacji społecznej. Ze względu na początkowy etap rozwoju nie zrealizowano jeszcze planowanych projektów naukowo-wdrożeniowych czy innych zadań z zakresu zarządzania przestrzenią. (Tab. 4).

MetroLab (Fot. 4.)

Powołanie MetroLabu było odpowiedzią między innymi na zauważoną przez Górnośląsko-Zagłębiowską Metropolię potrzebę intensywniejszego włączania mieszkańców w procesy współtworzenia przestrzeni miasta i metropolii [29]. MetroLab nie wykorzystuje modelu struktury organizacyjnej zaproponowanej przez IRMiR. Tematyka działań i wydarzeń jest ściśle związana z zadaniami Departamentu Rozwoju Społeczno-Gospodarczego i Współpracy GZM (szkolenia prototypowania usług, organizowanie spotkań, festiwalu, warsztatów związanych z m.in. rozwojem gospodarczym i społecznym, akceleracją innowacyjnych usług). Planowane

Tab. 2. UrbanLab Gdynia; opracowanie własne

URBANLAB GDYNIA	
Czas powstania	Został otworzony w marcu 2019 r., jako eksperyment wdrożeniowy działający do 2021 r., następnie jego prace były kontynuowane do lata 2023 r., po czym jego działalność ustaje.
Podmiot ustanawiający	Władze miejskie we współpracy z IRMiR przy zaangażowaniu Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej oraz przy wsparciu Instytutu Rozwoju Miast i Regionów.
Miejsce w strukturze miejskiej	W ramach struktury Laboratorium Innowacji Społecznych (samodzielna gminna jednostka budżetowa Miasta Gdyni).
Etap rozwoju	Końcowy. Jako projekt został zakończony, a przestrzeń fizyczna UrbanLabu Gdynia zamknięta. Działania i sposób pracy wypracowany w ramach pilotażu będą kontynuowane w ramach istniejących struktur miejskich.
Finansowanie	Z projektu realizowanego w Instytucji Rozwoju Miast i Regionów w latach 2019–2021 we współpracy z Departamentem Programów Pomocowych Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej i współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014–2020.
Lokalizacja – fizyczna przestrzeń	Al. Zwycięstwa 96/98 – lokal wynajmowany w budynku Pomorskiego Parku Naukowo-Technologicznego Gdynia.
Główny obszar działania	innowacje społeczne
Uczestnicy	władze samorządowe eksperti biznes NGO mieszkańcy instytucje naukowe
Zarządzanie przestrzenią	organizowanie spotkań i warsztatów edukacyjnych o mieście tworzenie podcastu o tematyce miejskiej zlecenie badań i raportów związanych z przestrzenią miejską (udostępnianie przestrzeni w celu przeprowadzenia konsultacji społecznych dot. dokumentów planistycznych)

Tab. 3. UrbanLab Rzeszów; opracowanie własne

URBANLAB RZESZÓW	
Czas powstania	Zainaugurowany w październiku 2019 r. Po zakończeniu pilotażu (2021 r.) po przejęciu w całości przez Miasto Rzeszów UrbanLab kontynuuje swoje działania.
Podmiot ustanawiający	Władze miejskie we współpracy z IRMiR przy zaangażowaniu Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej oraz przy wsparciu Instytutu Rozwoju Miast i Regionów.
Miejsce w strukturze miejskiej	W trakcie pilotażu w ramach Biura Obsługi Informatycznej i Telekomunikacyjnej Urzędu Miasta Rzeszowa (wydział urzędu miasta), po zakończeniu pilotażu jako osobny wydział: Centrum Innowacji Miejskich – Urban Lab.
Etap rozwoju	Dojrzały. Rozwinięty, wyspecjalizowany, mocno osadzony w strukturze miasta.
Finansowanie	Z projektu realizowanego w Instytucie Rozwoju Miast i Regionów w latach 2019–2021 we współpracy z Departamentem Programów Pomocowych Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej i współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014–2020. Po zakończeniu pilotażu: działanie struktury UrbanLabu oraz lokalu – władze miejskie, podejmowane inicjatywy i działania – współpraca ze środowiskiem biznesowym i przedsiębiorstwami.
Lokalizacja – fizyczna przestrzeń	Ul. 3 Maja 13 – lokal wynajmowany w Galerii Paniaga.
Główny obszar działania	innowacje technologiczne i społeczne otwarte dane
Uczestnicy	władze samorządowe biznes NGO mieszkańcy instytucje naukowe
Zarządzanie przestrzenią	(udostępnianie przestrzeni w celu przeprowadzenia konsultacji społecznych dot. dokumentów planistycznych)

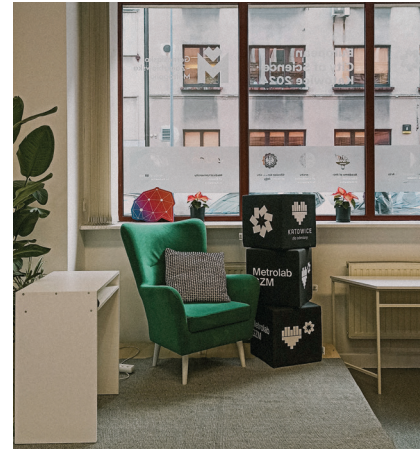
Tab. 4. Śląski UrbanLab; opracowanie własne

ŚLĄSKI URBANLAB	
Czas powstania	Powołany w maju 2022 r.
Podmiot ustanawiający	Wydział Architektury Politechniki Śląskiej, Centrum Inicjatyw Społecznych CIS Gliwice oraz Kongresu Ruchów Miejskich.
Miejsce w strukturze miejskiej	Niezwiązany z władzami miasta, oddolny, niezależny.
Etap rozwoju	Początkowy. Kształtowanie, prototypowanie, poszukiwanie sposobu działania i podejmowanej tematyki.
Finansowanie	Finansowany jest jedynie lokal – Politechnika Śląska.
Lokalizacja – fizyczna przestrzeń	Ul. Strzody 8 w Gliwicach – lokal Politechniki Śląskiej.
Główny obszar działania	zarządzanie przestrzenią
Uczestnicy	instytucje naukowe NGO i stowarzyszenia mieszkańcy
Zarządzanie przestrzenią	edukacja mieszkańców na temat sposobów wpływu na zarządzanie przestrzenią i czynnego brania udziału w procesach planistycznych (warsztaty instruktarzowe z wypełniania wniosków o zmianę SUiKZP i MPZP) Działania z tego zakresu są w fazie planowania: rekomendacje eksperckie z zakresu urbanistyki i planowania przestrzennego działania badawcze i eksperymentalne dotyczące przestrzeni miejskiej tworzenie merytorycznego zaplecza w obszarze dotyczącym miejskości

działania w obszarze zarządzania przestrzenią to m.in. badanie wpływu działań planistycznych i inwestycyjnych na otoczenie, tworzenie opracowań i rekomendacji w celu uniknięcia niekorzystnych dla mieszkańców i miasta skutków decyzji planistycznych, podejmowanie problematyki związanej z mieszkalnictwem, szkoła prototypowania przestrzeni miejskich, działania edukacyjne i popularyzatorskie, organizowanie wydarzeń dla mieszkańców o architekturze i planowaniu miast oraz zbieranie pomysłowości na miasto. Ze względu na początkowy etap rozwoju nie zrealizowano jeszcze żadnych projektów z zakresu zarządzania przestrzenią. (Tab. 5.).

Wnioski z badania

Obserwując powstałe w Polsce urban laby, można stwierdzić, że koncepcja omawianego narzędzia staje się bardzo płynna i różne jej elementy są odedymowane lub inaczej wykorzystywane przez nowych twórców, co uwiadcza się przede wszystkim w obszarach działań, jakie są podejmowane, a także w metodach pracy, strukturze²² oraz sposobach finansowania. Wynika to przede wszystkim z potrzeby dostosowania koncepcji do lokalnych potrzeb i warunków, w jakich jest wdrażana. Kolejność opisywanych urban labów – chronologia ich powstawania – pokazuje proces dostosowywania instrumentu do

Fot. 4. Przestrzeń MetroLabu; źródło: własne

potrzeb miast założycielskich i coraz bardziej swobodnego wykorzystywania zaleceń skonstruowanych przez autorów polskiej koncepcji. Żaden z istniejących w Polsce urban labów nie podejmuje się wszystkich wskazanych w nich zakresów, najczęściej skupia się na kilku wybranych²³, które w podejmowanych działaniach płynnie się przenikają, uzupełniają bądź wzajemnie z siebie wynikają. Na podstawie analizy działalności wybranych urban labów można stwierdzić, iż zarządzanie przestrzenią jest najmniej rozwiniętym zakresem w realnych działaniach.

W celu uporządkowania i jednoznacznego przedstawienia zakresu działania zbadanych polskich urban labów w obszarze zarządzania przestrzenią zaproponowano klasyfikację podjętych i planowanych zadań. Klasyfikacja powstała na podstawie wymagań postawionych we wstępie w odniesieniu do sposobu funkcjonowania narzędzia do deliberacyjnego współplanowania przestrzennego. Klasyfikacja porządkuje działania od najmniej wypełniających zakres zarządzania przestrzenią w rozumieniu urbanistyki i planowania przestrzennego (1) do najpełniejszego wypełnienia tego obszaru (5). W klasyfikacji pod uwagę bierze się także planowane zadania i założenia podmiotów ustanawiających (Tab. 6., Tab. 7.).

W urban labach, które zostały zainicjowane w ramach pilotażowego projektu, temat albo w ogóle nie został podjęty (UrbanLab Rzeszów wg zaproponowanej klasyfikacji jest na poziomie (0)), albo poruszono go niedostatecznie (UrbanLab Gdynia na poziomie (1)), by móc uznać dane działania za prowadzące do stworzenia narzędzia działającego w obszarze polityki przestrzennej. Pilotażowe urban laby skupiają się zatem głównie na innowacjach społecznych i technologicznych. Natomiast urban laby powstałe w późniejszym czasie, poza pilotażem, już w swoich założeniach (funkcjonowania, głównej tematyki) mają działalność, która jest związana z zarządzaniem przestrzenią miejską – Śląski UrbanLab i MetroLab zakładają w swojej działalności aktywności ze stopnia (3), są jednak

Tab. 5. MetroLab; opracowanie własne

METROLAB	
Czas powstania	Wraz z otwarciem Kato Science Corner we wrześniu 2023 r.
Podmiot ustanawiający	Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia.
Miejsce w strukturze miejskiej	Departament Rozwoju Społeczno-Gospodarczego i Współpracy GZM.
Etap rozwoju	Początkowy. Podejmowanie nowych inicjatyw, planowanie własnej działalności.
Finansowanie	Budżet Departamentu Rozwoju Społeczno-Gospodarczego i Współpracy GZM.
Lokalizacja – fizyczna przestrzeń	Kato Science Corner (na rogu ulic Pocztovej i Mtyrskiej) w Katowicach.
Główny obszar działania	innowacje społeczne inkubator innowacji
Uczestnicy	władze samorządowe i metropolitalne eksperti mieszkańcy
Zarządzanie przestrzenią	Działania z tego zakresu są w fazie planowania: badanie wpływu działań planistycznych i inwestycyjnych na otoczenie tworzenie opracowań i rekomendacji w celu uniknięcia niekorzystnych dla mieszkańców i miasta skutków decyzji planistycznych podejmowanie problematyki związanej z mieszkalnictwem szkółka prototypowania przestrzeni miejskich działania edukacyjne i popularyzatorskie organizowanie wydarzeń dla mieszkańców o architekturze i planowaniu miast zbieranie pomysłów na miasto

Tab. 6. Klasyfikacja podjętych i planowanych działań; opracowanie własne

Stopień wypełnienia zakresu zarządzania przestrzenią (w rozumieniu urbanistyki i planowania przestrzennego)
(0) – udostępnianie przestrzeni na potrzeby prowadzenia przez inne podmioty konsultacji dokumentów planistycznych wynikających z ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, o budżecie obywatelskim itp.
(1) – tworzenie merytorycznego zaplecza w obszarze zarządzania przestrzenią dla różnych grup uczestników planowania przestrzennego (badania, opracowania, ekspertyzy, rekomendacje itp.)
(2) – działania edukacyjne związane z zagadnieniami polityk przestrzennych, przygotowywanie społeczności lokalnej do aktywnego uczestnictwa w procesie planowania przestrzennego, organizowanie warsztatów, spotkań, wydarzeń związanych z tematyką miejskości]
(3) – aktywne prowadzenie konsultacji lub spotkań (w formatach przewidzianych ustawą) z zakresu planowania przestrzennego i inwestycji miejskich (dotyczących rozwoju przestrzennego miasta, funkcjonowania i wyglądu przestrzeni publicznych) z różnymi grupami interesariuszy, prototypowanie rozwiązań
(4) – deliberacyjne wypracowywanie rozwiązań z zakresu planowania przestrzennego i inwestycji miejskich (dotyczących rozwoju przestrzennego miasta, funkcjonowania i wyglądu przestrzeni publicznych) na etapie inicjującym/koncepcyjnym, wraz z różnymi grupami uczestników (zgodnie z modelem pentahelisy), oparte na badaniu i testowaniu proponowanych rozwiązań

w początkowych, kształtujących je fazach rozwoju, dlatego na moment przeprowadzania badań nie ma możliwości oceny realnych działań w tym zakresie.

Podsumowanie

Biorąc pod uwagę wyniki badania, kierunku, w jakim rozwijają się kolejno powstające laboratoria miejskie, modelowy sposób ich funkcjonowania (wypracowany przez IRMiR), charakter tego instrumentu, grupy uczestników, jakie przewiduje włączać (szczególnie na podstawie koncepcji pentahelisy) oraz mając na uwadze stwierdzenie autorów polskiej koncepcji, iż urban lab może być dodatkowym instrumentem zarządzania przestrzenią, którym mogą dysponować organy gminy zaraz obok SUIKZP i MPZP [11]²⁴, w odpowiedzi na pytanie zadane we wstępie stawia się hipotezę, iż koncepcja urban lab może być wykorzystana jako narzędzie do deliberatywnego współplanowania przestrzennego.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Tota P., Miasto inteligentne – miasto dostępne. Nowoczesne technologie miejskie w kontekście projektowania uniwersalnego. „Środowisko Mieszkańciew” 2017, nr 19, s. 4–12.
- [2] Cohen B., 2015, The 3 Generations Of Smart Cities. Inside the development of the technology driven city, <https://www.fastcompany.com/3047795/the-3-generations-of-smart-cities> (dostęp: 02.2024).
- [3] Markowski T., Koncepcja prawa do miasta w polskim systemie planowania przestrzennego – analiza metod i technik konsultacji politycznej, [w:] red. Nowak M.J., Prawo do miasta a wyzwania polityki miejskiej w Polsce, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2022.
- [4] Krzewińska A., Deliberacja. Idea – metodologia – praktyka, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016, s. 33.
- [5] Kafka K., Modele współdziałania uczestników planowania przestrzennego, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2013, s. 85–94.
- [6] Zgórska B., Jaskulska M., Udział społeczeństwa w procedurze planowania przestrzennego – analiza metod i technik konsultacji społecznych na przykładzie polskich miast i średnich miast w ramach projektu POWER, „Space – Society – Economy” 2023, (34), 151–173, <https://doi.org/10.18778/1733-3180.34.08>, s. 153.
- [7] Ustawa z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2023 poz. 1688).
- [8] Pobłocki K., Prawo do odpowiedzialności, [w:] Miessen M., Koszmar partycypacji, Fundacja Nowej Kultury Bęc Zmiana, Warszawa 2013.
- [9] Bień M.M., Ner K., Piziak B., Urban laby jako eksperymentalne platformy współpracy interesariuszy miejskich – przegląd definicji oraz podejść do funkcjonowania tego instrumentu, „Urban

- Development Issues” 2020, t. 68(1), <https://doi.org/10.51733/udi.2020.68.01>, s. 8–9.
- [10] Piziak B., Bień M., Jarczewski W., Ner K., Exploring Urban (Living) Labs: A Model Tailored for Central and Eastern Europe’s Context, „Sustainability” 2023, t. 15(16), 12556. <https://doi.org/10.3390/su151612556>.
  - [11] Bień M., Jarczewski W., Piziak B., Urban Lab. Narzędzie poprawy jakości życia mieszkańców miast zgodne z ideą smart city, Instytut Rozwoju Miast i Regionów, Warszawa–Kraków 2020, s. 12–25.
  - [12] Wróbel S., Wiśniewska W., Urban Lab jako miejska platforma do zarządzania innowacjami, „Management and Quality – Zarządzanie i Jakość” 2021, t. 3 No 3, s. 92–106.
  - [13] Kaszkar A., Urban lab as a tool for joint management in cities, „Polish Political Science Review. Polski Przegląd Politologiczny” 2020, t. 8(2)/2020, s. 37–46.
  - [14] Bulkeley H., McCormick K., Mai L., Marvin S., Voytenko Palgan Y., Urban Living Labs: Experimenting with City Futures, Taylor & Francis, Londyn 2018, <https://doi.org/10.4324/9781315230641>.
  - [15] Carayannis E.G., Campbell D.F.J., Mode 3 Knowledge Production in Quadruple Helix Innovation Systems. In: Mode 3 Knowledge Production in Quadruple Helix Innovation Systems. „SpringerBriefs in Business” 2012, t. 7, https://doi.org/10.1007/978-1-4614-2062-0_1.
  - [16] Bień M., Piziak B. (red.), Jak zrobiliśmy Urban Lab. Wniośki i rekomendacje z pilotażowego wdrożenia w Gdyni i w Rzeszowie, Instytut Rozwoju Miast i Regionów, Warszawa–Kraków 2021, s. 11.
  - [17] Marvin S., Silver J., The urban laboratory and emerging sites of urban experimentation, [w:] Evans J., Karvonen A., Raven R., The Experimental City, Routledge, London 2016.
  - [18] Leminen S., Westerlund M., Nystrom A.-G., Living labs as open-innovation networks, „TIM Review” 2012, t. 2(9), s. 6–11, <https://doi.org/10.22215/timreview/602>.
  - [19] Arnil R., Järvensivu A., Koski P., Piirainen T., Exploring the Quadruple Helix. Report of Quadruple Helix Research For the CLIQ Project 2010, University of Tampere.
  - [20] McCormick K., Hartmann C., The emerging landscape of urban living labs: Characteristics, practices and examples, Lund University, Lund 2017.
  - [21] Karvonen A., van Heur B., Urban Laboratories: Experiments in Reworking Cities, „International Journal of Urban and Regional Research” 2013, 38(2), s. 379–392. DOI:10.1111/1468-2427.12075.
  - [22] Miejska rezyliencja – metodologia i narzędzie badawcze opracowane dla miasta Gdynia, Fundacja Green Dealers, Gdynia 2021.
  - [23] Chyliński A., Miasto 15-minutowe. Czym jest i jak je badać, Gdynia 2021.
  - [24] Lorenc-Barańska L. (red.), Miasto wobec wyzwań, UrbanLab Gdynia, Gdynia 2021.
  - [25] <https://urbanlab.gdynia.pl/o-projekcie/> (dostęp: 12.2023).
  - [26] <https://sp-25.rzeszow.pl/2022/05/15/juz-jest-ogrod-owcowo-warzynny/> (dostęp: 12.2023).
  - [27] <https://urbanlab.net/rzeszow-wybral-innowacje-miejskie-do-wdrozenia/> (dostęp: 12.2023).
  - [28] Bugno-Janik A., Fross K., Śląski Urban Lab z siedzibą w Gliwicach, „Forum Budownictwa Śląskiego” 2022, t. 63, s. 30–31.
  - [29] <https://metropoliagzm.pl/2023/09/14/metrolab-w-przestrzeni-kato-science-corner-oficjalnie-otwarty/> (dostęp: 12.2023).

DOI: 10.5604/01.3001.0054.6637

PRAWIDŁOWY SPOSÓB CYTOWANIA
Malicka-Skrzek Sara, 2024, Funkcjonowanie urban labów w polskich miastach – perspektywa wykorzystania koncepcji jako narzędzia z zakresu zarządzania przestrzenią, „Builder” 08 (325), DOI: 10.5604/01.3001.0054.6637

STRESZCZENIE:

Niniejszy artykuł przedstawia sposoby działania urban labów w warunkach polskich. Na podstawie metody studium przypadków opisano cztery polskie urban laby w celu zbadania, czy i w jakim zakresie podejmują się zadań z obszaru zarządzania przestrzenią – by odpowiedzieć na pytanie, czy koncepcja urban lab może być wykorzystana jako narzędzie do deliberacyjnego współplanowania przestrzennego. We wstępie przybliżono powiązania koncepcji urban lab z ideą smart city i z założeniami zrównoważonego rozwoju miast. Wyjaśniono związek nowelizacji ustawy

Tab. 7. Zestawienie urban labów pod względem działań z zakresu zarządzania przestrzenią; opracowanie własne

Stopień wypełniania zakresu zarządzania przestrzenią (w rozumieniu urbanistyki i planowania przestrzennego)	UrbanLab Gdynia	UrbanLab Rzeszów	Śląski UrbanLab	MetroLab
(0) [udostępnianie przestrzeni na potrzeby prowadzenia przez inne podmioty konsultacji dokumentów planistycznych wynikających z ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, o budżecie obywatelskim itp.]	X	X		
(1) [tworzenie merytorycznego zaplecza w obszarze zarządzania przestrzenią dla różnych grup uczestników planowania przestrzennego (badania, opracowania, ekspertyzy, rekomendacje itp.)]	X		X	
(2) [działania edukacyjne związane z zagadnieniami polityk przestrzennych, przygotowywanie społeczności lokalnej do aktywnego uczestnictwa w procesie planowania przestrzennego, organizowanie warsztatów, spotkań, wydarzeń związanych z tematyką miejskości]			X	X
(3) [aktywne prowadzenie konsultacji lub spotkań (w formatach przewidzianych ustawą) z zakresu planowania przestrzennego i inwestycji miejskich (dotyczących rozwoju przestrzennego miasta, funkcjonowania i wyglądu przestrzeni publicznych) z różnymi grupami interesariuszy, prototypowanie rozwiązań]				
(4) [deliberacyjne wypracowywanie rozwiązań z zakresu planowania przestrzennego i inwestycji miejskich (dotyczących rozwoju przestrzennego miasta, funkcjonowania i wyglądu przestrzeni publicznych) na etapie inicjującym/koncepcyjnym, wraz z różnymi grupami uczestników (zgodnie z modelem pentahelisy), oparte na badaniu i testowaniu proponowanych rozwiązań]				

Oznaczenie 'X' oznacza, iż działanie było realizowane, brak oznaczenia 'X' oznacza, iż działanie jest planowane.

o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym ze zwiększoną potrzebą poszukiwania nowych form włączania różnych grup uczestników planowania przestrzennego do współzarządzania przestrzenią miasta. Przedstawiono znaczenie deliberacyjnego planowania przestrzennego i wyartykułowano wymagania odnośnie do narzędzia do tego służącego. Następnie przeglądowo przedstawiono koncepcję urban labu i omówiono zakresy działania, w tym zarządzanie przestrzenią. Kolejnym krokiem było syntetyczne przedstawienie wyników badania metodą studium przypadków polskich urban labów: UrbanLabu Gdynia, UrbanLabu Rzeszów, zajmujących się innowacjami technologicznymi i społecznymi oraz ich inkubacją, a także Śląskiego UrbanLabu i MetroLabu, które zajmują się głównie edukacją społeczeństwa na tematy miejskie, inicjując współpracę różnicowanych grup obywateli oraz tworząc merytoryczne zaplecze w obszarze zarządzania przestrzenią. W ramach wniosków z badań zaproponowano klasyfikację podjętych i planowanych zadań laboratoriów pod kątem stopnia spełnienia zakresu zarządzania przestrzenią w rozumieniu urbanistyki i planowania przestrzennego. Biorąc pod uwagę wyniki badania, kierunek, w jakim rozwijają się kolejno powstające laboratoria miejskie, oraz modelowy sposób ich funkcjonowania, w odpowiedzi na pytanie zadane we wstępie postawiono hipotezę, iż koncepcja urban lab może być wykorzystana

jako narzędzie do deliberatywnego współplanowania przestrzennego.

SŁOWA KLUCZOWE:

urban lab, laboratorium miejskie, polskie miasto, planowanie przestrzenne

ABSTRACT:

Functioning of urban labs in Polish cities - perspective on the use of the concept as a spatial management tool. This article presents the ways in which urban labs operate in Polish conditions. Based on the case study method, four Polish urban labs are described in order to investigate whether and to what extent they undertake spatial management tasks - to answer the question of whether the urban lab concept can be used as a tool for deliberative spatial co-planning. In the introduction, the links of the urban lab concept to the idea of the smart city and to the assumptions of sustainable urban development are explained. The relationship between the amendment to the Planning and Spatial Development Act and the increased need to search for new forms of involving various groups of spatial planning participants in the co-management of city space is explained. The importance of deliberative spatial planning is presented and the requirements for a tool for this are articulated. This was followed by an overview of the urban lab concept and a discus-

sion of the scopes of action, including spatial management. The next step was to synthetically present the results of the research using the case study method of Polish urban labs: UrbanLab Gdynia, UrbanLab Rzeszów, dealing with technological and social innovations and their incubation, and Silesian UrbanLab and MetroLab, which deal mainly with educating the public on urban issues, initiating cooperation between diverse groups of citizens and creating substantive facilities in the area of space management. As part of the conclusions of the study, a classification of the undertaken and planned tasks of the laboratories was proposed in terms of the degree to which they fulfil the scope of spatial management in the sense of urban planning and spatial planning. Taking into account the results of the study, the direction in which the successively emerging urban labs are developing and the model way in which they are functioning in response to the question posed in the introduction, a hypothesis was put forward that the urban lab concept can be used as a tool for deliberative spatial co-planning.

KEYWORDS:

urban lab, urban laboratory, Polish cities, spatial planning

¹ Po nowelizacji są to: zbieranie uwag i spotkania otwarte/panele eksperckie lub warsztaty, poprzedzone prezentacją projektu aktu planowania przestrzennego, oraz jedna z technik dodatkowych – spotkania plenerowe lub spacer studyjne, zorganizowane na obszarze objętym aktem planowania przestrzennego, ankiety lub geoankiety, wywiady, prowadzenie punktu konsultacyjnego lub dyżury projektanta. Przed nowelizacją były to: zbieranie uwag, dyskusja publiczna.

² Już opracowanych, zaopiniowanych i uzgodnionych.

³ Pomimo podkreślenia wadliwości wymaganej ustawą procedury przez środowiska branżowe.

⁴ Pisane w formie „urban lab” – jako koncepcja laboratorium miejskiego, a w formie „UrbanLab” – jako nazwa własna konkretnego, funkcjonującego w danym mieście narzędzia.

⁵ S. 21.

⁶ S. 21.

⁷ S. 9–11.

⁸ S. 49–54.

⁹ S. 6.

¹⁰ S. 12.

¹¹ S. 59–60.

¹² S. 11.

¹³ S. 7–9.

¹⁴ S. 28–29.

¹⁵ S. 39–42.

¹⁶ Realizowany w Instytucie Rozwoju Miast i Regionów w latach 2019–2021 we współpracy z Departamentem Programów Pomocowych Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej i współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoć Techniczna 2014–2020.

¹⁷ Samodzielna gminna jednostka budżetowa Miasta Gdyni.

¹⁸ Podcast dostępny np. na platformie streamingowej Spotify pod nazwą UrbanLab Gdynia (stan na grudzień 2023).

¹⁹ Np. Zielona Transformacja Twojego Miasta w Minecraft.

²⁰ Współpraca z rzeszowskim oddziałem Stowarzyszenia Architektów Polskich.

²¹ Rzeszowski Panel Klimatyczny.

²² Rekomendowana przez zespół IRMiR struktura składa się z Zespołu urban labu (statego), Grupy Strategicznej (powoływanej na ustalony okres, np. rok lub trzy lata) oraz Zespołów Tematycznych (powoływanych w cyklach rocznych).

²³ Dr Bartosz Piziak (współautor polskiej koncepcji urban labów) podczas wywiadu [20.04.23 r.] stwierdził, iż w Polsce nie istnieje żaden urban lab, który podjął się działań z zakresu zarządzania przestrzenią w rozumieniu urbanistyki i planowania przestrzennego, ze względu na złożoność i trudność tych obszarów.

²⁴ S. 100.